

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

О. О. Ярошинська

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
канд., пед. наук, доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи
та управління*

Численні публікації в педагогічній і психологічній літературі, наукові конференції, присвячені різним аспектам формування освітнього середовища, свідчать про те, що середовищний підхід сьогодні розглядається поряд з визнаними підходами: особистісним, діяльнісним, системним, культурологічним, антропологічним, компетентним, акмеологічним та іншими підходами як специфічна методологія дослідження й проектування педагогічних систем.

У чому ж полягає привабливість застосування середовищного підходу в педагогічній практиці? Середовищний підхід, спираючись на особистісну парадигму, не відкидаючи інші методологічні принципи сучасної педагогіки, може, на нашу думку, суттєво збагатити професійну педагогіку, тому що має ряд переваг, які розглянемо нижче.

По-перше, за допомогою середовищного підходу можна вирішувати наступні завдання педагогічного дослідження й проектування: дослідження ситуації розвитку особистості як спеціально створеного середовища, виходячи з наявності двох джерел особистісного та професійного досвіду фахівця – регламентованого освітньою установою (стандартів) і того, що представляє середовище та вивчення питання їхньої інтеграції; при проектуванні освітньої діяльності подолати парадокс, при якому об'єктивний потенціал розвитку студента перебуває в сфері систематичного навчального процесу, а джерела змісту розвитку розташовуються в університетському середовищі.

По-друге, до психологічних особливостей впливу середовища віднесено те, що даний вплив на людину більш тонкий, найчастіше опосередкований, не тільки на свідомому, але й на підсвідомому рівні, тобто при такому впливові більше шансів уникнути прямого «тиску» на особистість. Педагогічний вплив при застосуванні середовищного підходу веде до активізації підсвідомості, тобто стає більш конструктивним.

По-третє, середовищний підхід дає можливість студенту самостійно орієнтуватися в прискорюваному потоці інформації й забезпечує при цьому максимум адаптації.

По-четверте, середовищний підхід, виявляючи умови включення студента як суб'єкта в освітній процес, застосовуючи весь арсенал педагогічних засобів, дозволяє розробити технологію, яка враховуватиме вплив на всі аналізатори, сприятиме цілісності та гармонійності впливу на особистість. Природність, гнучкість, багатогранність впливів на організм при застосуванні середовищного підходу сприяє збереженню здоров'я й знаходиться у рамках екопсихології.

Також, середовищний підхід є основою технології, яка дозволяє подолати дискретність навчального й виховного процесу, зробити його дійсно безперервним. Освіта, у тому числі й вища – дискретна, адже пропорційно складається зі спеціально сформованих у дидактичну систему лабораторно-практичних занять, семінарів, колоквиумів, лекцій, практик тощо. Студенти, здобуваючи вищу освіту,

постійно перебувають в освітньому середовищі професійної підготовки, вплив раціонально створеного освітнього середовища існує навіть тоді, коли студент залишає дидактичне середовище, припустимо, лекції й виконує завдання для самостійної роботи, а це означає, що навчально-виховний процес триває.

Як зазначає В. В. Серіков «середовищний підхід у дидактиці, інтегрує в собі соціокультурну і особистісну, змістову і процесуальну, об'єктивну і естетико-художню основу навчання, «знімає» багато теоретико-практичних проблем і протиріч проектування й реалізації особистісно-орієнтованого освітнього процесу» [4, 23].

Методологічна функція середовищного підходу, на думку російської дослідниці О. І. Артюхіної, полягає в його призначенні як інструмента дослідження й використання в педагогічних цілях таких факторів розвитку особистості, які виходять за рамки можливостей їх навмисного конструювання й керування ними й представленні як об'єктивні предмети й обставини, вплив яких, опосередкований вибірковістю особистості [1, 43].

Слід враховувати, що середовищний підхід є особливо важливий у певні періоди становлення фахівця, наприклад, у період адаптації до навчального закладу та освітнього процесу у вищому навчальному закладі.

Середовищний підхід у професійній підготовці відкриває можливість вільного вибору студентом змісту й форм діяльності, причому, такої діяльності, яка дозволила б йому досягнути найбільшого успіху, найвищого самовираження.

Доведено, що середовище володіє педагогічним потенціалом. Під педагогічним потенціалом середовища прийнято розуміти єдність кількісних і якісних педагогічних можливостей освітнього середовища, які актуалізуються в результаті саморозвитку [3, 232].

В культурно-освітньому середовищі виокремлюють ціннісно-змістовий потенціал, компоненти якого детермінують різні сторони розвитку студентів: моральну, естетичну, інтелектуальну, ідеологічну та ін. Внаслідок цього стає можливим виділення відповідного – морального, естетичного, інтелектуального або іншого виду педагогічного потенціалу середовища. До структурних компонентів педагогічного потенціалу навколишнього середовища В. О. Козирев відносить: особистісні, матеріальні, духовні й структурні можливості [2, 194].

Особистісні можливості педагогічного потенціалу освітнього середовища полягають у можливостях людей, які спеціально або неусвідомлено займаються педагогічною діяльністю, і людей, які можуть бути додатково задіяні для реалізації освітніх цілей.

Матеріальні можливості педагогічного потенціалу освітнього середовища полягають у речових компонентах середовища, які є або, які можуть бути при необхідності додатково задіяні в навчально-виховному процесі. Їх підрозділяють на: речові компоненти середовища спеціально створені й призначені для будь-яких педагогічних цілей (навчальні заклади, їх обладнання та інше); компоненти, що несуть інше призначення в окремих випадках, виконуючи педагогічні функції (кінотеатри, житлові будинки, меблі, одяг, побутова техніка, прикраси та інше); природні компоненти, які акумулюють можливості виховного впливу природної природи (існують, розвиваються і відтворюються без втручання людини), і можливості «другої природи», формування і функціонування якої відбувається за прямої участі людини.

Духовні можливості середовища представляють собою неопредмечені елементи соціального середовища: культурна, моральна, ідеологічна, психологічна атмосфера, що формується на основі взаємодії різних факторів (норми і правила, якими регулюється поведінка людей, суспільна свідомість на макро- і мікрорівні, знання, національні традиції, звичаї, характер і ступінь спрямованості, доступності літератури й мистецтва, свята і т. д.).

Структурні можливості педагогічного потенціалу освітнього середовища полягають у способах і формах організації людей, які поєднуючи матеріальні, особистісні й духовні педагогічні можливості середовища встановлюють вектор діяльності на реалізацію оптимальним шляхом педагогічних завдань (ступінь централізації, ієрархія управління цілеспрямованою педагогічною діяльністю, воля суб'єктів педагогічної діяльності в здійсненні своїх функцій, характер їх взаємозв'язку і т. д.).

Аналіз наукових робіт з даної проблеми показує, що вектор розвитку педагогічного потенціалу середовища детермінується з однієї сторони соціальними потребами суспільства (потреби у формуванні високоморальної, активної особистості, компетентного фахівця, його саморозвитку, задоволення культурних і інших запитів і т.д.), а з іншого сторони – соціальною політикою суспільства, що реалізується державою й визначає постановку педагогічних цілей і систематичний контроль за їх виконанням.

Розглядають три типи педагогічного потенціалу середовища: самоактуалізуючий – відносно стійкий, що не піддається прямій зміні в результаті людської діяльності; частково самоактуалізуючий, що піддається цілеспрямованому удосконаленню в певних рамках відповідно до потреб людей; актуалізуючий – виникає тільки в результаті цілеспрямованої людської діяльності. Поділ освітнього середовища за типом його педагогічного потенціалу забезпечує можливість проектувати середовище відповідно до потреб педагогічного процесу [1, 48].

Сьогодні здатність до сприйняття середовищного підходу педагогічною громадськістю, на противагу багатьом іншим інноваціям, досить висока. Пояснення цьому можна знайти в тому, що у педагогічній діяльності постійно застосовуються окремі елементи середовищного підходу. Створення дидактичного середовища – повсякденний компонент роботи кожного викладача, як і пошук відповідних педагогічних засобів.

Література

1. Артюхина А. И. Профессионально-личностное развитие студентов в образовательной среде медицинского вуза : учебное пособие / А. И. Артюхина. – Волгоград : Волгоградский государственный медицинский университет, 2006. – 122 с.
2. Козырев В. А. Гуманитарная образовательная среда педагогического университета / В. А. Козырев. – СПб. : СПбГУ, 1999. – 116 с .
3. Основы разработки педагогических технологий и инноваций / Под. ред. В. А. Пятина. – Астрахань : Изд-во Астрахан. гос. пед. ун-та, 1998. – 380 с.
4. Сериков В. В. Ситуация развития личности современного студента / В. В. Сериков // Воспитательная среда вуза как фактор профессионального становления специалиста. – Воронеж, 2001 – С. 20–23.